Gazete ya mfumo

Vhol. 393 **Pretoria 28 Nyenyankulu 1998** **No. 18787**

Gazete ya xinawana No. 6140

XITIVISO XA MFUMO

VULAWURI BYA TIDYONDZO BYA AFRIKA-DZONGA

No. R 452 **28 Nyenyankulu 1998**

SWINAWANA EHANSI KA NAWU WA VULAWURI BYA TIDYONDZO BYA AFRIKA-DZONGA WA 1995

(NAWU WA NO.58 WA 1995)

Vulawuri bya tidyondzo bya Afrika-dzonga, ehansi ka xiyenge xa 14 xa Nawu wa Vulawuri bya Tidyondzo bya Afrika-Dzonga , 1995 (Nawu wa No.58 wa 1995),hi mpfumelelo wa Holobye wa Dyondzo loko a burisanile ni Holobye wa Mintirho, wu endlile swinawana leswi nga eka xedulu leyi.

XEDULU

KAVANYISA KA 1: LESWI NGA ENDZENI HI KU ANGARHA

1. Tinhlamuselo

KAVANYISA KA 2: RIMBA RA TIDYONDZO RA RIXAKA

2. Mavumbelo
3. Xivumbeko xa Rimba ra Tidyondzo ra Rixaka
4. Vahlamuseri va Tilevhele
5. Manyikele ya swipimelo ni tidyondzo eka tilevhele
6. Matsariselo ya swipimelo ni tidyondzo eka Rimba ra Tidyondzo ra Rixaka
7. Swilaveko swo tsarisa swipimelo swa yuniti ni swipimelo
8. Swilaveko swo tsarisa tidyondzo
9. Swilaveko swo engetela swo tsarisa tidyondzo ta levhele 1 ku fika eka 4 na 5 ku fika eka8.
10. Tindlela leti landzeleriwaka eku tsariseni ka swipimelo ni tidyondzo
11. Ntsariso wa nkarhinyana wa tidyondzo

KAVANYISA KA 3: MINHLANGANO YA SWIPIMELO YA RIXAKA

12. Mavumbelo
13. Matsariselo ya Minhlangano ya Swipimelo ya Rixaka
14. Ku dlaya ntsariso ka Minhlangano ya Swipimelo ya Rixaka
15. Vuxirho bya Minhlangano ya Swipimelo ya Rixaka
16. Mahlawulele ya swirho swa Minhlangano ya Swipimelo ya Rixaka
17. Mavumbelo ya Mintlawa ya Vuxokoxoko
18. Ku tshika ntirho hi swirho swa NSB ni mapfalelo ya swona
19. Mintirho ya tiNSB

KAVANYISA KA 4: MINHLANGANO YO VEKA SWIPIMELO

20. Mativelo ni mavumbelo ya tiSGB
21. Ku dlaya ntsariso kumbe ku hangalasiwa ka tiSGB
22. Vuxirho bya tiSGB
23. Mahlawulele ya swirho swa tiSGB
24. Mintirho ya tiSGB

KAVANYISA KA 5: MILAWU YA MAENDLELO NI MATIRHISELO YA TIMALI EKA MIGINGIRIKO YA tiNSB NA tiSGB

25. Milawu ya maendlelo
26. Mpfuno hi tlhelo ra timali wa migingiriko ya tiNSB na tiSGB

KAVANYISA KA 6 NHLOKOMHAKA YO KOMA

27. Nhlokomhaka yo koma

ANEKIJARA

- MILAWU YA MAFAMBISELO YA tiNSB

KAVANYISA KA 1

LESWI NGA ENDZENI HI KU ANGARHA

1. Tinhlamuselo

"masungulo ya dyondzo" swi vula tidyondzo leti vumbaka masungulo lama lavekaka ku yisa emahlweni dyondzo ni ndzetelo kumbe tidyondzo to yisa emahlweni ku va mudyondzi a kota ku thwasa eka tidyondzo ta yena naswona "masungulo" ya ni nhlamuselo yo fana;

"ku pima nkoka hi ku angarha" swi vula muxaka wa ku pima nkoka lowu pfumelelaka mudyondzi ku kombisa vuswikoti byo endla lowu tirhisaka maendlelo ya ximfumo (formative) ni ya nkatsakanyo (summative);

"nhlamuselo wa tilevhele" swi vula nhlamuselo leyi hlamuselaka levhele yo karhi ya nhungu wa tilevhele ta Rimba ra Tidyondzo ra Rixaka;

"xirho" swi vula xirho xa Vulawuri lexi thoriweke hi Holobye ku ya hi xiyenge xa 4 xa Nawu;

"ku hlela" swi vula maendlelo yo vonisisa leswaku mapimelo ya mbuyelo lebyi kombisiweke eka NQF ya swipimelo ni tidyondzo I ya ntiyiso, yo tshembeka ni nkoka;

"nhlangano wo hlela" swi vula nhlangano lowu thoriweke hi Vulawuri ku tirha ntirho wo hlela;

"Nhlangano wa Swipimelo wa Rixaka" (NSB) swi vula nhlangano lowu tsarisiweke ku ya hi xiyenge xa 5(1)(a)(ii) xa Nawu, lexi nga ni vutihlamuleri byo vumba swipimelo kumbe tidyondzo swa dyondzo ni ndzetelo, lowu wu nyikiweke ni mintirho yo karhi mayelana ni ntsariso wa swipimelo ni tidyondzo swa rixaka ku ya hi xiyenge xa 5(1)(b)(i) xa Nawu;

"tiawara to ringanela dyondzo yo karhi" swi vula nkarhi lowu ku pfumeleriwaneke leswaku mudyondzi u ta teka wona ku fikelela mbuyelo wa tidyondzo to karhi na swona wu katsa swo fana ni nkarhi wo sungula, nkarhi lowu tekiwaka ku dyondzaleswi longoloxiweke entirhweni ni loko munhu a tidyondzela a ri yexe;

"mbuyelo" swi vula mbuyelo lowu kombisiwaka endzhaku ko thwasa etidyondzweni to karhi;

"mudyondzi la thwaseke" swi vula mudyondzi la thwaseke eka tidyondzo ta yena

"ku tiva tidyondzo leti kumiweke" swi vula mpimaniso wa tidyondzo leti kumiweke khale ni ntokoto hi mudyondzi loko ti pimanisiwa ni swilaveko swa mbuyelo wa tidyondzo leti a ti dyondzelaka ni amukelo wa tidyondzo ni ntokoto lowu loko swi fikelela swilaveko swa tidyondzo leti nga ku endliweni;

""mbhoho" swi vula xiboho xa Vulawuri;

"mbuyelo wo karhi" swi vula vutivi, vutshila ni vuswikoti lebyi kombiwaka leswi seketelaka mbuyelo wun'we kumbe ku tlula;

"dyondzo-vutshila" swi vula ku dyondzela ku tirha ntirho wo karhi, naswona ku tshila swi ni nhlamuselo yo fana;

"Nhlangano wo veka Swipimelo"(SGB) swi vula nhlangano lowu tsarisiweke ku ya hi xiyenge xa 5(1)(a)(ii) xa Nawu lowu nga ni vutihlamuleri byo vumba swipimelo ni tidyondzo swa dyondzo ni ndzetelo, ni lowu nyikiweke ntirho wo tirha mintirho leyi fambelanaka na swona ku ya hi leswi kombisiweke eka xiyenge xa 5(1)(b)(i) xa Nawu;

"xipimelo xa yuniti" swi vula leswi tsarisiweke swa mbuyelo lowu languteriwaka wa dyondzo ni ndzetelo ni swipimelo leswi fambelanaka xikan'we ni mahungu ya vulawuri ni swin'wana tani hi laha swi nga xiswona eka swinawana.

KAVANYISA KA 2

RIMBA RA TIDYONDZO RA RIXAKA (NQF)

Mavumbelo

2. NQF yi tumbuluxiwile ku vona ta matsarisele ya swipimelo ni tidyondzo swa rixaka.

Xivumbeko xa NQF

3. (1) NQF yi ta va ni nhungu wa tilevhele, leti nga ta vuriwa levhele1 ku fika levhele8, naswona levhele yin'wana ni yin'wana yi ta hlamuseriwa hi nhlamuselo ya yona.

(2) Levhele ya 1 ya NQF yi ta va yo pfuleka naswona yi ta katsa tilevhele-ntsongo tinharhu ta dyondzo ni ndzetelo wa lavakulu laha tisetifikheti ti nga ta nyikiwa, na levhele ya 8 nayona yi ta va leyi pfulekeke.

(3) Tilevhele ta nhungu ta NQF ti ta aviwa hi tinxaka tinharhu hi ndlela leyi:

a. levhele1 ku ya ehansi: xiyenge xa dyondzo ni ndzetelo hi ku angarha
b. levhele2 ku fika4: xiyenge xo yisa emahlweni dyondzo ni ndzetelo
c. levhele5 ku fika8: xiyenge xa dyondzo ni ndzetelo swa le henhla

(4) NQF yi ta avanyisiwa hi swiyenge swa 12 swa dyondzo leswi landzelaka:

a. Vurimi ni nhlayiso wa Ntumbuluko
b. Vutshila ni Ndhavuko
c. Mabindzu, Nxava-nxaviso ni Tidyondzo ta Vulawuri
d. Dyondzo, Ndzetelo ni Nhluvukiso
e. Vumaki, Vunjhiniyere ni Thekinoloji
f. Tidyondzo ta Ximunhu ni Ntivo-swa rivala
g. Nawu, Sayense ya Swa Tinyimpi ni Vusirheleli
h. Sayense ya swa Rihanyu ni Mintirho ya Swa Ximunhu
i. Sayense ya Fisika, ya Matematiki, ya Tikhompyuta ni ya Swa Vutomi
j. Mintirho
k. Nkunguhato wa Swivumbeko ni Vuaki

(5) Vulawuri byi ta nyika nhlamuselo yo fana yi ri yoxe ya swiyenge leswi hinkwaswo yi tlhela yi ava swiyenge leswi ku ya hi swiyenge-ntsongo leswi na swona swi nga ta nyikiwa nhlamuselo yo fana yi ri yoxe eka xiyenge-ntsongo xin'wana ni xin'wana.

Nhlamuselo ya levhele

4. (1) NSB yin'wana ni yin'wana leyi kombisiweke eka xinawana xa 12, yi ta tirha swin'we ni SGB leyi kombisiweke eka xinawana xa 20 eka xiyenge xa dyondzo lexi NSB yi vumberiweke xona, ku endla swiletelo swa nhlamuselo wa tilevhele leti kombisiweke eka xinawana xa 3(1) ni swikombiso leswi nga ta hlamusela maendlelo yo nyiketa tilevhele eka swipimelo, swin'wana swiyenge swa tidyondzo ni tidyondzo.

(2) Vulawuri byi ta lerisa tinhlamuselo ta tilevhele hi ku burisana ni tiNSB leswaku ku ta va ni ntwanano exikarhi ka swiyenge hinkwaswo swa dyondzo ni ku kondletela mapimelo ya mpimaniso wa swipimelo ni tidyondzo loko swi pimanisiwa ni swa misava hinkwayo.

Manyikele ya tilevhele eka swipimelo ni tidyondzo

5. (1) Manyikelo ya tilevhele eka swipimelo, swin'wana swiyenge swa tidyondzo ni tidyondzo swi ta va hi ndlela leyi landzelaka:

a. NSB yin'wana ni yin'wana leyi yi kombisiweke eka xiyenge xa 12 xikan'we ni SGB yin'wana ni yin'wana leyi kombisiweke eka xiyenge xa 20 swi ta fikelela ntwanano mayelana ni yin'wana ni yin'wana yuniti ya xipimelo ni xipimelo lexi tisiweke, hi ku landzelela xikalu xa nhungu wa tilevhele hi ku ya hi xinawana xa 3 ku ri karhi ku langutisiwa ndlela leyi anamo ni vundzeni bya vutivi, vutshila, ni vuswikoti eka xiyenge-ntsongo xo karhi swi fikeke kona hi dyondzo.
b. Vakunguhati va tidyondzo leti kongomisaka eka tiyuniti ta swipimelo va ta aka, hi ku tirhisa milawu leyi faneleke ya nkatsakanyo wa tiyuniti ta swipimelo leti tsarisiweke eka tilevhele to hambana, tidyondzo leti nga ni mbuyelo wa levhele yo hetelela leswi nga ntirho wa xipimelo xo karhi lexi tirhisiweke, ni swa maendlelo yo hlanganisa mbuyelo hinkwawo, leswi nakambe swi kombetaka mpimo (hi xikalu xa 1 ku fika 8 tani hilaha swi nga xiswona eka xinawana xa 3) lowu vutivi, vutshila ni vuswikoti eka xiyenge-ntsongo swi fikeleriweke ha kona.
c. Vakunguhati va tidyondzo lati nga kongomisangiki eka tiyuniti ta swipimelo va ta aka nkatsakanyo wa mbuyelo wa dyondzo lowu nga ni mbuyelo wa levhele yo hetelela leswi nga ntirho wa mbuyelo wa le henhla swinene lowu katsiweke ni wa maendlelo yo hlanganisa mbuyelo hi ku angarha, leswi kombisaka mpimo lowu (hi xikalu xa 1 ku fika 8 tani hilaha swi kombisiweke ha kona eka xinawana xa 3), laha vutivi, vutshila ni vuswikoti eka xiyenge-ntsongo swi fikeleriweke hakona.

Matsariselo ya swipimelo ni tidyondzo eka NQF

6. Swipimelo ni tidyondzo swin'wana ni swin'wana leswi fikelelaka swilaveko eka swinawana swa 7 na 8 swi ta tsarisiwa eka NQF hi Vulawuri naswona swi ta hambanisiwa hi tinhlamuselo leti swi nga ta nyikiwa tona to fana ti ri toxe.

Swilaveko swo tsarisa tiyuniti ta swipimelo ni swipimelo.

7. (1) Yuniti ya swipimelo yi ta vumbiwa leswaku yi tirhisiwa tani hi tsalwa ro pima nkoka, xiletelo xa vadyondzi ni vadyondzisi eku lulamiseni ka swo dyondza no dyondzisa hi swona naswona yi ta va ni leswi landzelaka:

a. Nhlokomhaka ya yuniti ya swipimelo
b. Logo yo kombisa amukelo hi Vulawuri
c. Nomboro ya yuniti ya swipimelo
d. Levhele ya yuniti ya swipimelo eka NQF
e. Khirediti ya yuniti ya swipimelo yoleyo
f. Xiyenge ni xiyenge-ntsongo xa yuniti ya swipimelo
g. Siku ro nyikiwa
h. Siku ro kambisisa
i. Nkoka wa yuniti ya swipimelo
j. Tidyondzo leti ti tekiwaka ti fanele ku va ti dyondzisiwa ku nga si sunguriwa yuniti leyi ya swipimelo
k. Mbuyelo wo karhi lowu wu faneleke ku pimiwa
l. Swilaveko swo pima, ku katsa ni vutivi bya nkoka
m. Maendlelo yo pasisa (ku katsa ni ku hlela) ya yuniti ya swipimelo
n. Tinhlamuselo tani hi xiletelo xa ntolovelo xa xikopu, leswi dyondzisiwaka, ni levhele leyi tirhisiwaka ya yuniti leyi ya swipimelo
o. Khategori ya "tinotsi" leyi yi faneleke ku katsa mbuyelo lowu kombisiweke eka xinawana xa 7(4) leyi seketeriwaka hi yuniti ya swipimelo; yi fanele ku katsa switsundzuxo swa vutivi bya nkoka loko swi nga nghenisiwanga ehansi ka swilaveko swo pima nakona swi nga katsa man'wana mahungu ya tiyuniti ta swipimelo.

(2) Mbuyelo lowu kombisiweke eka xinawana xa 7(4) wu ta nghenisiwa eka swipimelo tani hilaha swi kombisiweke hakona eka swinawana swa 7(1): loko kuruku swipimelo sweswo swi vumba tidyondzo, mbuyelo wolowo wu nga katsiwangiki eka swipimelo wu ta nghenisiwa eka tidyondzo.

(3) Mbuyelo wa nkoka wu katsa swin'wana swa leswi landzelaka-

a. ku kuma no ahlula swiphiqo laha mahlulele ya kombisaka leswaku ku vile ni vutihlamuleri eku tekiweni ka swiboho ni leswaku miehleketo yi tirhisiwile hi ndlela yo anama swinene.
b. Ntirhisano ni van'wana vanhu tani hi xirho xa ntlawa, nhlangano, muaki.
c. Nkondletelo lowunene wa munhu hi yexe ni mintirho leyi a nga ni vutihlamuleri eka yona.
d. Ku hlengeleta, ku xopa-xopa, ku kondletela no kambela hi ku xopa-xopa timhaka.
e. Mbulavurisano hi vuswikoti bya swa mahlo, swa tinhlayo ni/kumbe vutshila bya ririmi hi tlhelo ra mavikelo yo vulavula hi nomo kumbe yo tsala kunene.
f. Ku tirhisa sayense ni thekinoloji hi vuswikoti ni vuxopa-xopi, ni ku kombisa vutihlamuleri eka mbangu ni swa rihanyu ra van'wana.
g. Ku kombisa ntwisiso wa misava tani hi tisisiteme leti nga ni vuxaka hi ku kota ku vona leswaku tindlela ta maahlulele ya swiphiqo a ti yimi ti ri toxe.
h. Ku kota ku pfuna eka ku hluvukisa mudyondzi un'wana ni un'wana hi ku angarha ni ku hluvukisa ikhonomi ni swa vumunhu etikweni hi ku angarha, ku fanele ku va xikongomelo xa phurogireme yin'wana ni yin'wana ya dyondzo ku pfuna mudyondzi ku twisisa nkoka wa:

i. Ku xiyisisa no lavisisa maendlelo yo hambana yo pfuna eka vuswikoti byo dyondza;
ii. ku va vaaki va vutihlamuleri eka vutomi bya le kusuhi, rixaka ni misava hinkwayo;
iii. ku va ni ku twela hi tlhelo ra swa ndhavuko ni swa vuxongi eka tinxaka to hambana ta mahanyelo;
iv. ku lavisisa swinene mayelana ni timhaka ta dyondzo ni mintirho yo fambelana ni swa dyondzo; ni
v. ku tumbuluxa tindlela ta vuxavi ni vuxavisi.

Swilaveko swo tsarisa tidyondzo

8. (1)Tidyondzo ti ta-

a. yimela nkatsakanyo wa nkunguhato wa mimbuyelo ya dyondzo leyi nga ni xikongomelo lexi vekiweke ni lowu faneleke ku nyika vadyondzi lava thwasaka vuswikoti byo endla ni masungulo yo yisa emahlweni tidyondzo ta vona;
b. engetela nkoka eka mudyondzi la thwasaka wa xiyimo, ku amukeriwa ka tidyondzo, engetelo wa makete ni ku kota ku thoriwa;
c. pfuna eka ku hluvukisa vaaki ni ikhonomi;
d. landzelela swikongomelo swa NQF leswi kombisiweke eka xiyenge xa 2 xa Nawu;
e. katsa mimbuyelo yo kongoma xikan'we ni ya swiyenge hi ku angarha leyi yisaka emahlweni mhaka ya dyondzo ya vutomi hinkwabyo;
f. laha swi faneleke, ti ta pimaniseka ni ta misava hinkwayo;
g. nghenisa mapimelo yo angarha hi ndlela leyinene ku vonisisa leswaku xikongomelo xa tidyondzo xi fikeleriwile. Mapimelo ya fanele ya ri lawa ya angarhaka tindlela ta mapimelo ta ximfumo ni ta ------------------to fana ni tiphotifoliyo, ---------------, ta le mintirhweni ni swikambelo swo hlamula hi nomo ni swo tsala; ni
h. kombisa eka milawu leyi lawulaka sagwati ra vuswikoti loko mudyondzi se a thwasile leswaku tidyondzo ti nga kumiwa hi ku hetiseka kumbe xiphemu xa tona hi ku langutisa tidyondzo leti mudyondzi a teke a ti kumile, leti katsaka kambe ku nga ri ntsena tidyondzo ta ximfumo, to ka ti nga ri ta ximfumo ni ntokoto lowu mudyondzi a wu kumeke loko a ri eku tirheni.

(2) Tikhirediti ta 120 kumbe ku tlula ti ta laveka ku tsarisa eka levhele ya 1 ku fika eka 8, ni vugima-tsongo bya 72 wa tikhirediti leti fanelaka ku kumiwa eka kumbe ehenhla ka tidyondzo leti ku tsariseriwaka tona , naswona nhlayo ni tilevhele ta tikhirediti leti nga ta sala (ta makume-nhungu) ti ta vuriwa: tidyondzo leti nga ni tikhirediti ta le hansi ka 120 ti nga amukeleka loko ti fikelela swilaveko swa xinawana xa 8(1) ni ku landzelela swikongomelo swa NQF leswi nga eka xiyenge xa 2 xa Nawu.

(3) Vulawuri byi ta tsarisa tidyondzo ku ya hi muxaka ni levhele leyi nga ta hlawuriwa ku ya hi nhlayo ni levhele ya tikhirediti leti lavekaka hi ku ya hi wilaveko leswi landzelaka:

a. Vulawuri byi ta tsarisa tidyondzo tani hi Setifikheti ya Rixaka ya tilevhele ta 1 ku fika 8 laha ti nga na 120 wa tikhirediti kumbe ku tlula ti ri na 72 eka kumbe ehenhla ka levhele leyi setifikheti yi nga tsariseriwa yona: laha Vulawuri byi kumaka leswaku tidyondzo leti nga ni tikhirediti tintsongo eka vugima-ntsongo lebyi vekiweke kuruku ti kota ku fikelela swilaveko leswi vekiweke eka xinawana xa 8(1), tidyondzo leti ti ta tsarisiwa tani hi Setifikheti ya Rixaka.
b. Vulawuri byi ta tsarisa tidyondzo tani hi Diploma ya Rixaka loko ti ri ni tikhirediti leti nga riki ehansi ka 240, laha 72 wa tona ti nga ta va ta levhele 5 kumbe ku tlula.
c. Vulawuri byi ta tsarisa tidyondzo tani hi Digiri yo sungula ya Rixaka loko ti ri ni tikhirediti leti nga riki ehansi ka 360, laha 72 wa tona ti nga ta va ta levhele 6 kumbe ku tlula.

(4) Vulawuri byi ta tsarisa nakambe tidyondzo hi ku angarha (leti nga humiki eka tiyuniti ta swipimelo) leti fikelelaka swilaveko leswi vekiweke eka xinawana xa 11(1)(c) ehenhla ka swilaveko swa swinawana swa 8(1),8(2),8(3)

(5) Vulawuri byi ta hlamusela tidyondzo leti tsarisiwaka ku ya hi rixaka, levhele, nhlayo ya tikhirediti ni nhlokomhaka ya xikongomelo-nkulu xa tona.

Swilaveko swo engetela eku tsarisiweni ka tilevhele ta 1 ku fika 4 na 5 ku fika 8

9. (1) Eku tsarisiweni ka tilevhele ta 1 ku fika 4 ku ta laveka swilaveko swo engetela leswi landzelaka:

a. Ku laveka vugima-ntsongo bya 72 wa tikhireditieka kumbe ehenhla ka levheleleyi setifikheti yi tsariseriwaka yona leti nga ta va ti ri ta masungulo ya dyondzo, laha 20 wa tikhirediti ti nga ta va ti huma eka xiyenge xa Mbulavurisano ni Ririmi, nakambe hi ku engetela 16 wa tikhirediti ti ta va ti huma eka xiyenge-ntsongo xa Matematiki ku katsa ni tinhlayo eka tisetifikheti ta levhele ya 1.
b. Vugima-ntsongo bya 36 wa tikhirediti eka levhele ya 1 na 52 eka tilevhele ta 2 na4 leswi nga ta aviwaexikarhi ka tikhategori ta tidyondzo leto boha ni leti to hlawuriwa kunene, laha tidyondzo tin'wana ni tin'wana ti nga ta hlamusela kahle maavele ya tikhirediti hi ndlela leyi faneleke eka tikhategori leti: laha tikhirediti to engetela ti nga ta va ti anamile swinene ku pfumelela vadyondzi ku yisa emahlweni tidyondzo leti vona vinyi va titsakelaka.
c. Hi lembe ra 2002, 16 wa 52 wa tikhireditita tisetifikheti ta tilevhele ta 2 ku fika 4 ti ta va ti huma eka swiyenge-ntsongo leswi kongomisaka eka dyondzo ya Matematiki.

(2) Ku engetela, ku tsarisa eka levhela 5 ku fikela eka levhele8 nhlayo ya tikhirediti leti ti lavekaka eka tidyondzo to sungula, leto boha ni to hlawula ti ta vekiwa, laha nhlayo leyi ya tikhirediti yi nga ta va yi fambelana ni tidyondzo leti ku tsariseriwaka tona;Vulawuri byi nga ha lava leswaku ku nyikiwa swivangelo swa nhlayo ni maavele ya tikhirediti swi nyikiwa.

Tindlela to rsarisa swipimelo ni tidyondzo

10. (1) Yuniti ya swipimelo,swipimelo kumbe tidyondzo leti fikelelaka swilaveko swa ntsariso swi nga tisiwa ku tsarisiwa eka Vulawuri hi minhlangano leyi susumeteke ku tumbuluxa yuniti ya swipimelo, swipimelo kumbe tidyondzo toleto hi ku tirhisa tiNSB tani hilaha swi kombisiweke hakona eka xinawana xa 12.

(2) Vulawuri byi nga tsarisa yuniti ya swipimelo, tidyonbdzo kumbe swipimelo ku ringana mpimo wa malembe manharhu laha endzhaku ka nkarhi lowu mpfuxeto wa ntsariso wu faneleke ku endliwa

(3) Hi n'hweti yo sungula elembeni ya lembe ra vunharhu ntsariso wu endliwile, Vulawuri byi ta lava leswaku tiNSB leti kombisiweke eka xinawana xa 12 ti kambisisa yuniti yin'wana ni yin'wana ya swipimelo leyi tsarisiweke, swipimelo ni tidyondzo tin'wana ni tin'wana leti tsarisiweke ku vona loko swi fanerile ku pfuxeta ntsariso wa swona: loko mpfuxeto wa ntsariso wu fanele ku endliwa wu ta heleketiwa hi swivangelo leswi kombisiweke swa ku pfuxeta ntsariso lowu ni nkombiso wa ndlela leyi swilaveko leswi nga eka swinawana swi fikeleriweke hakona.

(4) Yuniti ya swipimelo, swipimelo kumbe tidyondzo leswi tsarisiweke eka NQF swi ta va swa vanhu hinkwavo.

Ntsariso wa tidyondzo wa nkarhinyana

11. (1) Vulawuri byi nga endla ntsariso wa nkarhinyana wa tidyondzo leti nga kona leti ti pfumeleriweke eka nkarhi lowu nga hundza hi van'wana va vayimeri lava va tiviwaka hi Vulawuri ku sukela ti 1 ta Mawuwani1998 ku fikela ti 30 ta Khotavuxika 2003. Leswi swi nga endliwa ntsena loko-

a. tidyondzo ta kona ti nga yisiwa eka Vulawuri ti ri hi xivumbeko lexi pfumeleriwaka hi SAQA ku nga si hundza ti 1 ta Mawuwani 1998 ku tsarisiwa;
b. tidyondzo ta kona ,leti tsarisiweke exikarhi ka ti 1 ta Mawuwani na ti 30 ta Khotavuxika ti nga yisiwa eka yin'wana ya tiNSB kambe ti fanele ku va hi xivumbeko lexi kombisiweke ek xinawana xa 11©
c. tidyondzo to tano ti ni-

i. Nhlamuselo ya xikongomelo xa tidyondzo;
ii. Tidyondzo leti nga endliwaka ku nga si sunguriwa phurogireme leyi nga ta fikisa mudyondzi eku thwaseni ka tidyondzo ta yena;
iii. Mbuyelo wa levhele yo hetelela tani hilaha wu vekisiweke xiswona eka xinawana xa 5(1)(b) na (c) ni swilaveko swa mapimelo;
iv. Nhlayo wa tihkirediti leti lavekaka;
v. Vugima-ntsongo wa tikhirediti leti lavekaka eka tilevhele hi ku hambana ka tona kumbe vugima-nkulu bya tona loko kuruku ti tlula nhlayo leyi vekiweke eka swinawana swa 8 na 9;
vi. Mapimelo lama tirhisiwaka ku vonisisa leswaku swikongomelo swa tidyondzo swa fikeleriwa;
vii. Matwariselo lama fambelanaka ni tidyondzo (matwariselo ya xixaka kumbe lawa yo kongoma);
viii. Swilaveko swa ntsariso wa vapimi va nkoka;
ix. Tindlela ta mahlelelo ni swibumabumelo swa minhlangano kumbe nhlangano wo hlela;
x. Tidyondzo ti fanele ku landzelela leswi kombisiweke eka swinawana swa 8 na 9;

d. a ku nge amukeriwi tidyondzo leti lavaka ku tsarisiwa endzhaku ka ti 30 ta Khotavuxika 2003, naswona ku ya hi xinawana lexi siku leri ri ta va ri ri ro pfala ntsariso.

KAVANYISA KA 3

MINHLANGANO YA SWIPIMELO YA RIXAKA(NSB'S)

Mavumbelo

12. (1) NSB yi ta vumba xiyenge lexikulu xa Vulawuri, yi ta nyika swiviko eka Vulawuri yi ri ni NSB yin'we ya xiyenge xin'wana ni xin'wana ku ya hi xiyenge xa 5 xa Nawu, yi tlhela yi tsarisiwa hi Vulawuri.

(2) Eka xiyenge laha ku nga riki ni NSB leyi tsarisiweke kumbe yi vumbiweke, kumbe laha ku dlayiweke ntsariso wa NSB kumbe laha Vulawuri byi vonaka swi fanerile, Vulawuri hi byoxe byi ta endla mintirho hinkwayo leyi a yi fanele yi endliwa hi NSB.

(3) NSB ya xiyenge xin'wana ni xin'wana xa tidyondzo leti kombisiweke eka xinawana xa 3(4) yi ta vumbiwa.

Ntsariso wa tiNSB

13. (1) NSB yin'wana ni yin'wana endzhaku ko vumbiwa no thoriwa ka swirho swa yona, yi ta nyikiwa setifikheti ya ntsariso hi Vulawuri lexi nga ta tirha malembe manharhu ntsena.

(2) NSB yin'wana ni yin'wana eku sunguleni ka n'hweti ya lembe ra vunharhu yi tsarisiwile, yi ta fanela ku endla xikombelo xa mpfuxeto wa ntsariso lexi nga ta heleketiwa hi swivangelo swo lava mpfuxeto lowu ,xikan'we ni xikombiso xa mbuyelo lowu fikeleriweke eka malembe mambirhi lama hundzeke.

Ku dlaya ntsariso wa NSB

14. Ntsariso wa NSB wu nga dlayiwa loko ku ya hi Vulawuri yi tsandzeka ku tirha mintirho ya yona hi ku hetiseka.

Vuxirho bya tiNSB

15. (1) Minhlangano leyi yi nga ya rixaka leyi khumbhekaka ni leyi nga ni ntsakelo leyi nga hansi ka tikhategori ta tsevu leti nga eka xinawana xa 16(2)(a), yi ta rhambiwa ku hlawula swirho leswi nga ta tirha eka tiNSB.

(2) Swirho sweswo swi ta thoriwa hi Vulawuri endzhaku ko burisana ni minhlangano yoleyo, ni hi ku lawuriwa hi matimba ya palamende ni ya swifundza, xilaveko xo katsa tinxaka hinkwato ta vanhu na ndzingano, vuswikoti lebyi faneleke mayelana ni ntirho wa tiNSB.

(3) Mavito ya lava hlawuriweke ku tirha eka tiNSB ni mavito ya minhlangano ya kona leyi khumbhekaka swi ta humesiwa eka Gazete ya Mfumo leswaku vanhu va kota ku nyika miehleketo ya vona mayelana ni vahlawuriwa lava xikan'we ni nkatso wa minhlangano leyi nga ni ntsakelo eka swiyenge leswi swa dyondzo.

(4) Endhaku ko hetisisa ta mahlawulele, swirho hinkwaswo leswi hlawuriweke swi ta nyikiwa tisetifikheti to amukeriwa hi Vulawuri.

(5) Vulawuri byi ta va ni mfanelo yo thola swirho swo engetela eka tiNSB ku vonisisa leswaku tiNSB ti fikelela swilaveko swa xinawana xa 16(1).

Nhlawulo wa swirho swa tiNSB

16. (1) xiyisisa mhaka ya ndzingano na ndzulamiso wa xihlawu-hlawu lexi a xi ri kona khale naswona ti ta hlawula vanhu la va-

a. nga ta kota ku langutisa timhaka ta ntswalo, ntiyiso, ntsakelo wa vanhu ni mpimanyiso ni misava hinkwayo loko swi ta eka timhaka ta dyondzo ni ndzetelo;
b. va tshembhiwaka swinene ka xifundzha xa vakheti lexi katsaka ni lava xiximiwaka, va nga na vuswikoti ni ntokoto eka xiyenge lexi, la va nga ni vutivi bya maendlelo ni tipholisi ta nhlangano lowu hlawulaka, ni la va nga ni nseketelo wo huma ka nhlangano hi woxe
c. kotaka ku hlanganyeta no yisa emahlweni swilaveko ni mitsakelo ya tilevhele hinkwato eka xiyenge lexi katsiweke ka NSB;
d. d. kotaka ku tirhisa maavanyiselo lawa yo xopa-xopa hi ndlela ya le henhla swinene; na
e. tinyiketeleke ku tirhisa mbulavurisano wa tindlela timbirhi exikarhi ka NSB na xifundzha xa vakheti.

(2) Minhlangano leyi navelaka ku va ni vuyimeri eka tiNSB yi ta leteriwa eka swikombelo swa yona swo va ni vuyimeri hi leswi landzelaka:

a. NSB yin'wana ni yin'wana yi ta vumbiwa hi tsevu wa tikhategori ta minhlangano ti nga: Tindzawulo ta Mfumo, Mabindzu,Vatirhi, Vanyiki va Dyondzo ni Ndzetelo, Mintlawa leyi nga ni Ntsakelo ni Minhlangano ya Vaaki/Vadyondzi.
b. Khategori yin'wana ni yin'wana ya minhlangano yi ta vumbiwa hi tsevu wa vayimeri naswona nhlayo ya vayimeri va NSB hi ku angarha yi ta va 36, handle ka loko Vuyimeri byo endla ku cinca ko karhi.
c. Ehenhla ka swiletelo leswi kombisiweke eka xinawana xa 16(a) na (b)-

i. vayimeri va mfumo va ta katsa Tindzawulo ta Mintirho ni ya Dyondzo, naswona laha swi faneleke, tin'wana tindzawulo ta mfumo, vayimeri va swifundza ni swikolo;
ii. Xiyenge xa Mabindzu ni xa Mintirho swi ta va ni vayimeri va tsevu hi xin'we, laha vayimeri vambirhi eka xin'wana ni xin'wana xa swona va nga ta languta timhaka ta pholisi ni ku pima nkoka, kasi lavan'wana va ta kambisisa letin'wana timhaka ta xiyenge;
iii. Vanyiki va Dyondzo ni Ndzetelo va fanele va ri vayimeri va rixaka ra Dyondzo ni Ndzetelo swa ntolovelo,ku yisa emahlweni ka Dyondzo ni Ndzetelo ni Dyondzo ni Ndzetelo swa le henhla;
iv. Mutshami wa xitulu wa Vulawuri kumbe xirho xin'wana ni xin'wana xa Vulawuri u ta va xirho xa le handle xa NSB yin'wana ni yin'wana;
v. Xirho xa komiti ya Vulawuri kumbe xirho xin'wana ni xin'wana xa Vulawuri xi ta va xirho xa NSB;
vi. Swin'wana swirho swa Vulawuri swi nga nghenela tinhlengeletano ta NSB ntsena loko swi vulavurisanile ni mutshami wa xitulu wa NSB ka ha ri nkarhi.

Ntlawa wa Vutsundzuxi

17. (1) Ntlawa wa Vutsundzuxi wa minhlangano leyi khumbiwaka hi migingiriko ya NSB wu ta vumbiwa ku ya hi xiyenge xa 5 xa Nawu.

(2) Ntlawa wa Vutsundzuxi wu ta-

a. vumbiwa hi minhlangano leyi kombisiweke eka xinawana xa 17(1) leyi endleke xikombelo xo longoloxiwa;
b. kombisa tiNSB, swipimelo ni tidyondzo leswi nga khumbhaka minhlangano yoleyo, xikan'we niswipimelo ni tidyondzo leswi minhlangano yi nga ta lava ku swi fikelela hi ku pfuniwa hi Ntlawa wa Vutsundzuxi
c. fikeleriwa hi ku tirhisa tiadirese ta minhlangano leyi kombisiweke eka xinawana xa 17(1) leyi endleke swikombelo swo longoloxiwa;
d. endla swikombelo swo huma eka swirho swa wona leswi vumbiwaka ku ya hi xinawana xa 17(3), eka tiSGBna tiNSB leswi khumbhaka swipimelo ni tidyondzo ni endleko wa swona hi ku languta swilaveko swa vona: swikombelo leswi swi fanele ku endliwa ku nga si hundza 30 wa masiku ku humile xitiviso xo tisa swikombelo;
e. va ni matimba yo yimisa ntsariso wa swipimelo ku fikela loko swikombelo swo tsarisiwa swi hlamuriwile ximfumo: hileswaku ku hava xipimelo lexi nga tsarisiwaka loko Ntlawa wa Vutsundzuxi wu nga tivisiwanga hi poso; nakambe
f. a wu nge kumi ku pfuniwa hi tlhelo ra timali ximfumo hi Vulawuri.

(3) Xiyimo xa swirho swa Ntlawa wa Vutsundzuxi xi ta va lexi landzelaka:

a. Xirho xa Ntlawa wa Vutsundzuxi xi ta pfumeleriwa ku fikelela swipimelo ni tidyondzo ta NSB yin'wana ni yin'wana: Ntsena loko swirho leswi swi nga ri swirho swa yin'wana ya tiNSB nakambe mayelana ni minhlangano leyi nga ni minhlangano leyi tsariseke eka yona swirho swa minhlangano leyi yi tsarisiweke a swi pfumeleriwi ku va swirho swa tiNSB.
b. Xirho xa Ntlawa wa Vulawuri xi ta pfumeleriwa ntsena ku fikelela swipimelo ni tidyondzo swa tiNSB leti xi nga riki xirho xa tona: Laha minhlangano leyi nga ni minhlangano leyi tsarisiweke eka yona leyi swin'wana swa swirho swi nga swa tiNSB swirho sweswo swi ta fanela ku:

i. tshika vuxirho bya NSB leswaku nhlangano wolowo wu ta kota ku pfumeleriwa ku fikelela swipimelo ni tidyondzo ta NSB yoleyo, kumbe
ii. endla xikombelo hi ku yimela nhlangano wolowo, tani hi xiphemu xo endla mintirho ya NSB yoleyo.

(4) Vulawuri byi ta hlayisa rhijisitara ra swirho swa Ntlawa wa Vaysundzuxi leri nga ta va ni vito ni adirese swa xirho xin'wana ni xin'wana.

Ku tshika ntirho hi swirho swa tiNSB ni masivelo ya swirho leswi tshikaka ntirho

18. (1) Mutshami wa xitulu kumbe xirho xin'wana ni xin'wana xa NSB va nga tshika ntirho loko-

a. rifuwo ra yena ri xavisiwa hikwalaho ka ku va a tsandzeka ku hakela kumbe loko se a tsandzeka ku hakela swikweleti swa yena;
b. o tshuka a khomiwile hikwalaho ka mavabyi ya nhloko ku ya hi nawu wihi kumbe wihi;
c. o tsandzeka ku va kona etinhlengeletanini ta Vulawuri tinharhu hi ku landzelelana a nga kumanga ku ntshunxiwa hi vulawuri;
d. o tsalela Holobye papila ra xitiviso xa leswaku u lava ku tshika ntirho; kumbe
e. hi nkarhi wa ku va a thoriwile ehofisini o tshuka a gweviwa laha a nga pfumeleriwiki ni ku hakela ndziho kambe a pfaleriwa kunene.

(2) Nsivo wa xirho lexi tshikeke ntirho xa NSB wu ta endliwa hi ku landzelela swinawana swa 15 na 16.

Mintirho ya tiNSB

19. (1) NSB yi ta-

a. hlamusela no bumabumela eka Vulawuri mindzelekano ya switenge swa yona ;
b. hlamusela no bumabumela eka Vulawuri rimba ra swiyenge-ntsongo leswi nga tirhisiwaka tani hi swiletelo swo vumba tiSGB;
c. vumba tiSGB hi ku landzelela rimba ra swiyenge swa yona;
d. vonisisa leswaku mintirho ya tiSGB yi fikelela swilaveko swa ntsariso wa swipimelo ni tidyondzo tani hilaha Vulawuri byi swi vekiseke xiswona;
e. bumabumela ntsariso wa swipimelo eka NQF leswi nga ta yisiwa eka Vulawuri;
f. bumabumela ntsariso wa tidyondzo eka Vulawuri;
g. nyika mahungu mantshwa ni ku kambisisa tidyondzo;
h. vulavurisana ni tiETQA mayelana ni maendlelo yo bumabumela swipimelo ni tidyondzo tintshwa, kumbe ku cinca swipimelo ni tidyondzo leswi tsarisiweke;
i. hlamusela swilaveko tindlela to hlela leti faneleke ku tirhisiwa eka tiETQA;
j. thola van'wahofisi, tikomiti ni swirho swa tikomiti leti faneleke ku tirha mintirho leyi faneleke hi ku vulavurisana ni Vulawuri; ni
k. tirha yin'wana mintirho leyi yi nga ta nyikiwa hi Vulawuri.

(2) Hi ku tirha mintirho leyi kombisiweke eka xinawana xa 19(1), NSB yi ta-

a. landzelela swiboho leswi bohiweke hi Vulawuri mayelana ni nhluvukiso ni maendlelo ya NQF;
b. vulavurisana ni vatshila va swiyenge swo karhi mayelana ni amukeleko wa mbuyelo wa migingiriko ni ku va pfumelela ku kambisisa migingiriko leyi;
c. humesa mbuyelo wa migingiriko leyi eka Gazete ya Mfumo leswaku vanhu va nyika miehleketo ya vona ehenhla ka yona; ni
d. ku vonisisa leswaku migingiriko leyi ya kambisisiwa hi Ntlawa wa Vutsundzuxi ku ya xinawana xa 17 endzhaku ka ku yisiwa ka xikombelo eka Vulawuri.

KAVANYISA KA 4

MINHLANGANO YO VUMBA SWIPIMELO(SGB's)

Mavumbelo ya tiSGB

20. (1) NSByin'wana ni yin'wana yi nga vumba SGB eka xiyenge xa yona ku ya hi rimba ra swiyenge-ntsongo swa yona leswi bumabumeriweke no amukeriwa hi Vulawuri.

(2) Eku vumbeni ka tiSGB NSB leyi khumbhekaka yi ta fanele yi rhanga yi endla xikombelo eka xivumbeko xa xona ni ku landzelela magoza lama nga eka xinawana xa 20(3) kumbe hi ku landzelela maendlelo man'wana yo fana lama amukelekaka eka Vulawuri, maendlelo lawa ya ta tirha eka minhlangano leyi lavaka ku amukeriwa kumbe leyi lavaka ku vumbiwa: ntsena loko yi ta-

a. kumisisa xikongomelo xa nhlamuselo ya xiyenge yi xopa-xopa vundzeni bya yona;
b. hlamusela mindzelekano ya swiyenge;
c. kumisisa swiyenge swa dyondzo swa xikhale ni leswi nga riki swa xikhale, tikhategori ta mintirho, thekinoloji ni mbangu lowu yelanaka ni xiyenge xexo xa dyondzo;
d. bvumbha vuxaka exikarhi ka xiyenge xa dyondzo ni ikhonomi ya rixaka eka malembe ya 3,5 na 10 lama taka, ku katsa no hleketelela loko kuruku xiyenge xi ta kula, tsongahala, nkoka wa xona eka ikhonomi ni leswi yi nga cincisaka xiswona;
e. ku tiyisisa hi ku kambela nkoka leswaku xiyenge tani hi leswi xi hlamuseriweke xiswona xi hetisekile;
f. kumisisa swiyenge-ntsongo hi ku xopa-xopa swiyenge leswi engeteriweke nkoka;
g. kumisisa nkhumbho wa mfumo wa milawu leyi nga kona ni leyi kunguhatiwaka,swiyenge-ntsongo ni tilevhele, leswaku yi ta kunguhata hi ndlela leyi faneleke; ni
h. lulamisa kungu ra ntirho ro hluvukisa NSB kumbe SGB leswi katsaka mbuyelo, mbulavurisano ni endlelo ra nxaviso, bajete ni nkarhi.

(3) Eku endleni xikombelo xa ntsariso tani hi SGB mukomberi u ta-

a. maendlelo lama tirhisiweke eku endleni xikombelonì le ku tiyisiseni ku katsa van'wana vakomberi eka swiyenge-ntsongo va nghenisiwile naswona va seketela xikombelo lexi kumbe va pfumela ku va vakomberi hi le tlhelo;
b. nyika matsalwa yo seketela xikombelo ni nhlamuselo ya xiyenge-ntsongo lexi xikombelo xi endleriweke xona; ni
c. kombisa amukelo wa xiboho hi Vulawuri tani hi lexi hetisekeke naswona xi bohaka, endzhaku ka loko aphili yi yingiseriwile hi Vulawuri.

(4) SGB yin'wana ni yin'wana yi ta nyikiwa setifikheti ya ntsariso hi NSB endzhaku ka ku vumbiwa . Setifikheti leyi yi ta tirha malembe manharhu ntsena endzhaku ka ku vumbiwa ka SGB naswona yi ta hlamusela hi ku komisa swipimelo ni tidyondzo leswi yi nga ta swi hlohletela.

(5) SGB yi ta hangalasiwa eku heteni ka ntirho wa yona.

(6) SGB yi nga kombela ku engeteleriwa nkarhi wo tirhisa setifikheti ya yona eka NSB ya yona, xikombelo lexi xo engeteleriwa nkarhi xi endliwa hi ku tsala 30 wa masiku setifikheti xi nga si hindzela hi nkarhi.

Ku dlaya ntsariso eku hangalasiweni ka SGB

21. (1) Ntsariso wa SGB wu nga dlayiwa loko ku ya hi NSB ku tlhela ku tiyisisa Vulawuri yi nga tirhi mintirho ya yona hi ku hetiseka.

(2) SGB yi ta hangalasiwa loko setifikheti ya yona ya ntsariso yi hundzele hi nkarhi kumbe loko yi hetile ntirhi wa yona ku ya hilaha yi vekiweke ha kona eka setifikheti ya ntsariso.

Vuxirho bya tiSGB

22. (1) Minhlangano leyi yi nga ya rixaka leyi khumbhekaka ni leyi nga ni ntsakelo yi ta rhambiwa ku hlawula swirho leswi nga ta tirha eka tiSGB.laha swirho swi nga ta hlawuriwa hi NSB leyi yimelaka xiyenge xexo endzhaku ka mbhurisano ni ntirhisano ni minhlangano leyi faneleke, ni hi ku landzelela matimba ya palamende ni ya swifundza, xilaveko xa nkatso wa swiyenge hinkwaswo ni ndzingano, ndzulamiso wa xihlawu-hlawu lexi a xi ri kona khale ni vatshila lava nga ni vuswikoti eka timhaka ta tiSGB.

(2) Mavito ya lava hlawuriweke ku tirha eka tiSGB ni mavito ya minhlangano ya kona leyi khumbhekaka swi ta humesiwa eka Gazete ya Mfumo leswaku vanhu va kota ku nyika miehleketo ya vona mayelana ni vahlawuriwa lava xikan'we ni nkatso wa minhlangano leyi nga ni ntsakelo eka swiyenge leswi swa dyondzo.

(3) Endhaku ko hetisisa ta mahlawulele, swirho hinkwaswo leswi hlawuriweke swi ta nyikiwa tisetifikheti to amukeriwa hi Vulawuri.

(4) Minhlangano leyi navelaka ku nva ni vuyimeri eka tiSGB yi ta leteriwa eka swikombelo swa yona swa vuyimeri hi leswi landzelaka:

a. SGB yin'wana ni yin'wana yi ta vumbiwa hi lava khumbhekaka ngopfu hi timhaka ta dyondzo ni ndzetelo eka xiyenge-ntsongo xexo, swirho leswi swi ta va swi huma eka mintlawa leyi nga ni ntsakelo ni vatshila lava kumiweke hi ku va va fikelela swilaveko swa Vulawuri.
b. Vugima-ntsongo bya nhlayo ya vayimeri lava vumbaka SGB byi ta hlamuseriwa hi ku ya hi mbhurisano ni NSB kambe a byi nga tluli 25 handle ka loko Vulawuri byo vona ku fanele ku va ni ku cinca ko karhi,
c. Mutshami wa xitulu kumbe muyimeri la hlawuriweke wa xirho xa Vulawuri u ta va xirho xa SGB.

(5) Nhlangano kumbe ntlawa wa minhlangano leyi lavaka ku va SGB yi ta kombisa eka xikombelo xa yona xo tiviwa leswaku yi tumbuluxile ntlawa lowu nga ta tirha tani hi SGB laha swirho swa yona swi nga ta kombisa swikongomelo swa xinawana xa 22(4) na xa 23, naswona xikombelo xo tano xi ta fanela ku kambisisiwa hi vanhu tani hilaha sqwi kombisiweke hakona eka xinawana xa 22(2).

Nhlawulo wa swirho swa tiSGB

23.(1) Minhlangano leyi kunguhataka ku hlawula swirho eka ti SGB yi fanele ku xiyisisa mhaka ya ndzingano na ndzulamiso wa xihlawu-hlawu lexi a xi ri kona khale naswona ti ta hlawula vanhu la va-

a. nga ta kota ku langutisa timhaka ta ntswalo, ntiyiso, ntsakelo wa vanhu ni mpimanyiso ni misava hinkwayo loko swi ta eka timhaka ta dyondzo ni ndzetelo;
b. va tshembhiwaka swinene ka xifundzha xa vakheti lexi katsaka ni lava xiximiwaka, va nga na vuswikoti ni ntokoto eka xiyenge lexi, la va nga ni vutivi bya maendlelo ni tipholisi ta nhlangano lowu hlawulaka, ni la va nga ni nseketelo wo huma ka nhlangano hi woxe
c. kotaka ku hlanganyeta no yisa emahlweni swilaveko ni mitsakelo ya tilevhele hinkwato eka xiyenge lexi katsiweke ka SGB;
d. d. kotaka ku tirhisa maavanyiselo lawa yo xopa-xopa hi ndlela ya le henhla swinene; na
e. tinyiketeleke ku tirhisa mbulavurisano wa tindlela timbirhi exikarhi ka NSB na xifundzha xa vakheti.

Mintirho ya tiSGB

24. (1) SGB yi ta-

a. vumba swipimelo ni tidyondzo ku ya hi swilaveko swa Vulawuri eka swiyenge-ntsongo ni tilevhele leti kumiweke;
b. tivisa mahungu mantshwa ni ka kambisisa swipimelo;
c. bumabumela swipimelo ni tidyondzo eka tiNSB;
d. bumabumela swilaveko swa ntsariso wa vapimi ni vahleri kumbe minhlangano yo hlela; ni
e. tirha mintirho yin'wana leyi yi nga nyikiwaka hi NSB ku ya hi nkarhi.

(2) Hi ku tirha mintirho leyi kombisiweke eka xinawana xa 24(1) SGByi ta-

a. landzelela swiboho leswi tekiweke hi Vulawuri mayelana ni nhluvukiso ni endlelo ra NQF;
b. vulavurisana ni vatshila va xiyenge xo karhi xa dyondzo mayelana ni ntiyiso ni amukeleko wa mbuyelo wa migingiriko ni ku kambisisa migingiriko leyi;
c. humesa mbuyelo lowu eka Gazete ya Mfumo leswaku lava swi tsakelaka va nyika miehleketo ya vona ehenhla ka wona;
d. vonisisa leswaku mbuyelo wa migingiriko leyi wa kambisisiwa hi Ntlawa wa Vatsundzuxi tani hilaha swi kombisiweke hakona eka xinawana xa 17, swi nga si yisiwa eka Vulawuri.

KAVANYISA KA 5

MILAWU YA MAFAMBISELE NI MIGINGIRIKO YA SWA TIMALI SWA tiNSB na tiSGB

Milawu ya mafambiselo

25. Migingiriko ni matirhele ya NSB swi ta lawuriwa hi Milawu ya Mafambiselo leyi nga eka Anekijara ya swinawana leswi.

Mpfuno hi tlhelo ra timali wa migingiriko ya tiNSB na tiSGB

26. (1)NSB yin'wana ni yin'wana eku simekiweni ka yona ni le ka lembe rin'wana ni rin'wana leri landzelaka ku kotlana ni pulani ya xirhendzevutani xa swa timali xa Vulawuri, yi ta humesa pulani ya ntirho leyi kombisaka swikongomelo leswi faneleke ku fikeleriwa eka malembe manharhu, leyi nga ta katsa ni nkunguhato wa timali leti nga ta tirhisiwa.

(2) Nkunguhato wa matirhisele ya timali wu ta lulamisiwa hi ndlela leyi ku twananiweke hi yona ni Vulawuri naswona wu ta yisiwa eka Vulawuri ku sayiniwa.

(3) Swirho swa tiSGB swi kuma tihakelo ta swona ta mintirho leyi swi yi tirhaka ya NSB ku ya hi xinawana xa vatirhela mfumo lexi cinciweke hi Vulawuri, laha hakelo leyi yi nga ta katsa ni mali yo pfuna eku ngheneleni ka tinhlengeletano, swiengetelo, mali yo famba hi yona ni swin''ana.

(4) Swirho swa tikomiti ta tiNSB leswi nga riki swirho swa tiNSB, swi nga ha kuma hakelo yo fana ni ya swirho swa tiNSB ya mintirho leyi swi yi tirhaka ya NSB: ntsena loko vuxirho bya swona byi amukeriwile hi Vulawuri.

(5) Vulawuri byi ta pfuna hi tlhelo ra timali eka migingiriko ya tiSGB leyi ku twananiweke yona loko xilaveko xi ri kona, hi ku languta loko timali ti ri kona ni hi ku tirhisa ndlela ya manyikele ya timali leyi ku twananiweke yona ni SGB yoleyo.

KAVANYISA KA 6

NHLOKOMHAKA YO KOMA

Nhlokomhaka yo koma

27. Swinawana leswi swi ta vitaniwa Swinawana swa NSB swa 1998.

ANEKIJARA

MILAWU YA MAFAMBISELO YA tiNSB

TINHLAMUSELO

1. Eka Milawu leyi ,handle ka loko swi hlamuseriwile hi ndlela yin'wana-

"Mutshami wa xitulu" swi vula mutshami wa xitulu wa NSB;

"Komiti" swi vula komiti ya NSB;

"Komiti-nkulu" swi vula komiti leyi vumbiweke ku tirha mintirho yo karhi hi ku yimela NSB;

"Xirho" swi vula xirho xa NSB;

"NSB" swi vula Nhlangano wa Swipimelo swa Rixaka;

"Xiboho" swi vula xiboho xa NSB;

"Matsalani" swi vula xirho lexi thoriweke ku tirha ntirho lowu hi NSB;

SWIRHO SWA NSB

2. NSB, hi ku ya hi leswi vekisiweke xiswona ek Nawu, yi ta vumbiwa hi Mutshami wa xitulu, Museketeri wa mutshami wa xitulu, Matsalani ni swin'wana swirho leswi hlawuriweke hi SAQA ku ya hi swinawana swa NSB, ku ri karhi ku langutisiwa xilaveko xa leswaku mutshami wa xitulu u ta hlawuriwa hi swirho swa NSB exikarhi ka swona vinyi kumbe swi n`wu 'lawula eka swin`wan' swiyenge.

VAN'WA-HOFISI

3. Mutshami wa xitulu wa NSB kumbe wa komiti u ta tirha ntirho lowu etinhlengeletanini ta NSB kumbe ta komiti. Loko mutshami wa xitulu a nga ri kona enhlengeletanini, museketeri wa mutshami wa xitulu u ta tirha ntirho lowu. Loko hinkwavo va nga ri kona, swirho leswi nga kona swi ta hlawula hi swoxe exikarhi ka swona la nga tirhaka ntirho lowu.

TINHLENGELETANO TA NSB

4. NSB yi ta khoma tinhlengeletano endhawini ni hi nkarhi lowu swi nga ta va swi bohisiwe xiswona.

5. Tinhlengeletano to hlawuleka ti nga vitaniwa hi ku vona ka mutshami wa xitulu, kumbe ku ya hi xikombelo xa swirho leswi nhlayo ya swona yi nga riki ehansi ka xin'we xa nharhu xa swirho, laha ndhawu ni nkarhi swi ta vekiwa hi matsalani hi ku hatlisa hilaha swi kotekaka hakona endzhaku ko kuma xikombelo lexi.

6. Mutshami wa xitulu endzhaku ko burisana ni komiti-nkulu u ni mfanele yo yisa emahlweni nhlengeletano wa NSB loko leswi longoloxiweke eka ajenda swi nga nyawuli ku va ku nga va ni nhlengeletano, ntsena loko swirho swi nga kota ku tivisiwa hi mhaka leyi ka ha sele vhiki rin'we siku ra nhlengeletano ri nga si fika, nakambe nhlengeletano yi nge dlayiwi kumbe ku hundziseriwa emahlweni hikwalaho ka ku va ku humelele swo karhi nkarhi wolowo kumbe hikwalaho ka swin'wana leswi nga henhla ka vulawuri bya NSB handle ka loko ximbirhi xa nharhu xa swirho swo pfumela.

7. Munhu un'wana ni un'wana la tshukaka a lavekile enhlengeletanini a nga rhambiwa ku ta nghenela nhlengeletano ya NSB.

8. Matsalwa hinkwawo lama hangalasiwaka eka swirho ya ta funghiwa mayelana ni leswi xiyimo xa vundzeni bya wona xi nga xiswona, hi ku twisisa leswaku swirho swi ta ma tirhisa hi ku landzelela leswi ma nga funghisiwa xiswona.

XITIVISO XA TINHLENGELETANO

9. Xitiviso xa nhlengeletano xikan'we ni ajenda ya nhlengeletano swi ta rhumeriwa swirho hinkwaswo leswi faneleke ku nghenela nhlengeletano leyi14 wa masiku nhlengeletano yi nga si fika hi ku tirhisa adirese leyi tsarisiweke eka matsalani: loko ku ri nhlengeletano yo hlawuleka switiviso swi nga nyikiwa hi nkarhi wo koma kambe ku nga ri ku tlula masiku manharhu nhlengeletano yi nga si va kona.

10. Ku tsandzeka ku fika ka xitiviso xa nhlengeletano lexi rhumeriweke eka adirese leyi tsarisiweke eka matsalani swi nge siveli ku khomiwa ka nhlengeletano

NONGONOKO WA MAVITO YA LAVA VA NGA KONA ENHLENGELETANINI

11. Xirho xin'wana ni xin'wana lexi nga kona enhlengeletanini xi ta sayina rhijisitara leri endleriweke ku tiyisisa vukona bya swirho.

KHORAMU

12. Hafu ya swirho, handle ka mutshami wa xitulu swi ta vumba khoramu eka tinhlengeletano hinkwato ta ntolovelo ta NSB. Eka tinhlengeletano leto hlawuleka xin'we xa nharhu xa swirho swa NSB handle ka mutshami wa xitulu swi ta vumba khoramu.

13. Loko nhlayo ya swirho yi nga vumbi khoramu enhlengeletanini, nhlengeletano yi ta ya emahlweni kambe swiboho leswi nga ta tekiwa swi ta tekiwa tani hi mpfapfarhuto, swi ta rhumeriwa eka swirho hinkwaswo swa NSB ku tlhela swi burisana hi swona nakambe swi nga si tekiwa tani hi swiboho leswi tiyeke.

SWIHAXA-MAHUNGU

14. Laha swi faneleke ku haxa mahungu mayelana ni migingiriko ni tinhlengeletano ta NSB ma ta haxiwa hi mutshami wa xitulu wa NSB hi ku pfumelelana ni mutshami wa xitulu wa Vulawuri.

TIMINETSE

15. Timinetse ta nhlengeletano yin'wana ni yin'wana ti ta tsariwa ti yisiwa eka nhlengeletano leyi landzelaka ku tiyisisiwa. Matsalani u ta rhumela timinetse eka swirho xikan'we ni xitiviso /xirhambo xa nhlengeletano.

16. Timinetse a ti nge kombisileswi un'wana ni un'wana a swi vuleke ni leswi a swi vuriseke xiswona enhlengeletanini kambe ku ta va nkomiso wa leswi humeleleke enhlengeletanini, swiboho ni swiendlo leswi nga lavekaka, nakambe xirho xi ni mfanelo yo kombela leswaku mavonele ya xona ya kombisiwa eka timinetse.

NJHEKANJHEKISANO WA NSB NI NHLAWULO

17. Enhlengeletanini yin'wana ni yin'wana ya NSB milawu leyi tolovelekeke ya njhekanjhekisano yi ta tirhisiwa.

18. Maendlelo ya swiboho ya ta va hi mpfumelelano ni ntwanano kambe loko ku nga koti ku fikeleriwa ntwanano ku ta tirhisiwa nhlawulo. Loko ku fanele ku hlawuriwa ku ta tirhisiwa ku yimisa mavoko handle ka loko xin'wana xa swirho xo kombela leswaku ku tirhisiwa baloto.

19. Mutshami wa xitulu loko a ri entrhweni wa yena ange vi ni vhoti yo tihlawulela kambe u ta va ni vhoti yo endla xiboho xo hetelela.

20. Loko mutshami wa xitulu a nga ri kona mutshami wa xitulu la nga khomela a nge vi ni vhoti yo tihlawulela, kambe u ta va ni vhoti yo endla xiboho xo hetelela.

21. Swa pfumeleriwa ku tihumesa eka njhekanjhekisano loko xirho xi nga ri ni ku tsakela eka mhaka leyi ku vulavuriwaka hi yona hi NSB : ntsena loko xirho xi ta ka xi nga ngheneleli eku tekiweni ka xiboho ehenhla ka mhaka leyi.

22. Swiboho leswi tekiwaka nhlayo ya le henhla ya swirho swa NSB swi ta tekiwa swi ri swiboho swa NSB. Mavonele ya nhlayo leyintsongo ya swirho ya nga tsariwa ntsena loko swirho swa kona swi komberile leswaku ma tsariwa.

23. Loko ko tshuka ku ve ni mhaka leyi lavaka ku langutisiwa ya xihatla hi nkarhi wa le xikarhi ka tinhlengeletano leyi lavaka leswaku NSByi teka xiboho hi xihatla, mutshami wa xitulu a nga lerisa matsalani ku rhumela xitiviso hi posolexi xi kombisaka mhaka ya kona eka xirho xin'wana ni xin'wana leswaku swirho swi ta kota ku vhota hi poso. Xitiviso xi ta kombisa kahle nkarhi lowu vhoti yi nga endliwaka ha wona, lowu wu nga fanelangiki ku va ehansi ka 10 wa masiku ku sukela loko xitiviso xi rhumeriwile. Mianakanyo ya swirho leswi nga ka nhlayo ya le henhla yi ta tekiwa tani hi mianakanyo ya NSB ku ya hi tivhoti. Mbuyelo wa tivhoti wu ta nyikiwa eka nhlengeletano leyi landzelaka.

MAVUMBELE YA TIKOMITI

24. NSB yi nga vumba tikomiti, ku katsa ni komiti-nkulu ku ya hi swinawana swa tiNSB.

KOMITI-NKULU

25. Komiti-nkulu leyi vumbiweke ku ya hi swinawana yi ta vumbiwa hi swirho swa NSB naswona swi ta hlawuriwa hi swirho leswi. Yi ta vumbiwa hi mutshami wa xitulu ni hi nhlayo yin'wana ya swirho leyi yi nga ta vekiwa hi NSB: ntsena loko:

25.1 Komiti yoleyo ku ya hi swileriso swa NSB, yi ta tirha mintirho ya NSB exikarhi ka tinhlengeletano, nakona ntsena loko swiboho hinkwaswo swa nkoka swi ta va swisungulo swa NSB;

25.2 Mutshami wa xitulu kumbe loko a nga ri kona museketeri wa yena kumbe loko a nga ri kona mukhomeri wa mutshami wa xitulu la hlawuriweke hi swirho u ta tirha ntirho lowu eka tinhlengeletano hinkwato ta komiti-nkulu;

25.3 Mutshami wa xitulu u ta nyika xiviko xa ntirho wa komti-nkulu eka nhlengeletano ya ntolovelo yin'wana ni yin'wana ya NSB, nakambe

25.4 Khoramu ya komiti-nkulu yi ta vumbiwa hi mutshami wa xitulu, ni hafu ya swirho swa komiti yoleyo.

TIN'WANA TIKOMITI

26. Komiti yi ta vumbiwa hi nhlayo ya swirho swa NSB kumbe ya swirho swin'wana handle ka swa NSB kumbe swirho swa NSB xikan'we ni van'wana vanhu, lava nga hlawuriwaka hi NSB, lava nga ta thoriwa ku ringana nkarhi lowu nga ta vekiwa hi NSB.

26.1 NSB yi ta thola xirho xin'wana ni xin'wana xa komiti yoleyo tani hi mutshami wa xitulu wa komiti.

26.2 Komiti yi nga vumba ntlawa wo tirha wun'we kumbe ku tlula hi ku pfumeleriwa hi NSB ku tirha ehansi ka swileriso swa komiti mintirholeyi yi nga nyikiwaka hi NSB kumbe ku lavisisa timhaka leti welaka ehansi ka mintirho ya komiti.

26.3 Komiti yin'wana ni yin'wana handle ka komiti-nkulu yi nga hlawula hi mpfumelelano ni komiti-nkulu munhu un'we kumbe ku tlula tani hi swirho swa komiti ku ringana nkarhi wo karhi kumbe ku tirha ntirho wo karhi.

26.4 NSB yi nga nyika matimba eka komiti yo endla mhaka yo karhi ku ya hi Swinawana.

26.5 NSB yi nga herisa, engetela kumbe ku cinca matirhele ya komiti, kambe nkunguhato wo endla tano wu ta rhanga wu rhumeriwa eka komiti leswaku yi nyika miehleketo ya yona.

26.6 Xirho xa komiti lexi nga ta tsandzeka ku nghenela tinhlengeletano tinharhu ta komiti hi ku landzelelana handle ko kombela ndzivalelo u ta tshika ku va xirho xa komiti yoleyo.

26.7 Xirho xa komiti xi nga tshika vuxirho hi ku tsala papila ra xitiviso.

26.8 Loko ko tshuka ku vile ni xirho lexi tshikaka vuxirho, mutshami wa xitulu u ta tivisa NSB hi ku tsala enhlengeletanini yo sungula ya NSB, leyi nga ta ringeta ku siva xirho lexi.

SWIVIKO HI TIKOMITI

27. Mutshami wa xitulu u ta tisa xiviko xa migingiriko ya komiti ya yena eka nhlengeletano ya ntolovelo ya NSB.

TINHLENGELETANO TA TIKOMITI

28. Leswi kombisiweke eka tindzimana ta 7 ku fika 20 swi ta tirha eka komiti yin'wana ni yin'wana ya NSB swi ri karhi swi hlayiwa ni ku cinca loku lavekaka eka vundzeni: hi ku landzelela leswi kombisiweke laha, marito ya "NSB", "Mutshami wa xitulu" kumbe "Matsalani" ya ta trha eka komiti, hileswaku, "mutshami wa xitulu wa komiti" kumbe "matsalani wa komiti".

SWIRHO SWO ENGETELA

29. Swirho swo engetela leswi hlawuriweke eka tikomiti ku ya hi swinawana swi ta va ni matimba hinkwawo lawa swirho swi nga na wona enhlengeletanini, ku katsa ni matimba yo vhota.

NTIRHO WA MATSALANI

30. Mintirho hinkwayo ya vumatsalani ya NSB yi ta endliwa ku ya hi ndzeriso wa mutshami wa xitulu hi matsalani.
31. Ntirho wa matsalani I ku pfuna NSB hi ku:

31.1 tirha ntirho wa vumatsalani
31.2 tsundzuxa mayelana ni timhaka ta vulawuri
31.3 ntirho wa vulawuri
31.4 pfuna ku lawula tiphurojeke
31.5 tirha yin'wana mintirho leyi a nga komberiwaka ku yi tirha hi NSB

KU CINCA MILAWU

32. Milawu leyi yi nga cinciwa eka nhlengeletano yin'wana ni yin'wana ya NSB hi ku pfumelelana ni Vulawuri, hi ku tirhisa nhlayo ya le henhla ya swirho leswi nga kona: ntsena loko ku cinca loku ku khumba yin'wana ya timhaka leti nga eka ajenda, naswona loko swirho leswi nga kona swi tlula hafu ya swirho hinkwaswo.

NKAMBISISO WA SWIBOHO SWA NSB

33. Xiboho xin'wana ni xin'wana lexi tekiwaka enhlengeletanini ya NSB xi fanele ku nyikiwa nomboro ya xiboho leyi fanaka yi ri yoxe. Xirho lexi navelaka leswaku xiboho lexi tekiweke xi tlhela xi kambisisiwa xi fanele ku tsala xitiviso xa xilaveko xexo lexi nga ni swivangelo hinkwaswo swo lava ku kambisisa xiboho xexo lexi nga ta rhumeriwa eka matsalani 14 wa masiku ku nga si va ni nhlengeletano ya NSB. Loko NSB yo cinca xiboho, ku cinca koloko ku ta tsariwa eka timinetse ta nhlengeletano laha ku nga ta tlhela ku nyikiwa matsalwa yantshwa lama kombetaka ku cinca loku.